

Topografičke crtice

o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim gradovima na kopnu od Velebita do Neretve.

Napisao

Fr. Stip. Zlatović.

(Nastavak v. br. 1. god. 1897.)

XIII. Županija Imotska.

Između hrvatskih županija Const. Porfir. spominje u X. vjeku i *Emota*, Imotsku. Pošto bijaše na kraju države, na jugu; odaljena i osamljena, nije bila u doticaju sa ostalima, niti joj nalazimo kojega župana uz ostale s kraljem, da je podpisivao povelje i darovnice kao svjedok. — Županija se je mogla sterati na zapad do rieke Cetine; od sjevera razstavljale ju planine Kamešnica i Zavelim od livanjske županije, od istoka, od Zavelima na Posušje k Vitini, svrčala granica po brdima do Vrhgorca, a s juga pružala se od Cetine do Biokova. — Stajaše dakle između županija: s jugo-istoka Dalenske iliti duvanjske, s jugo-zapada Raztočke i Mokranske, sa zapada, preko Cetine rieke, Poljičke i Cetinske, a sa sjevera Livanjske. Zemljište je ravno ali većim dielom krševito, svakako plodno, te i Latini imadoše onamo u Runoviću grad *Novae* ili *Ad Novas* i u Lovreću *Tronum* ili *Bilubium*, koje, kao i ostale, razrušiše divlji Obri. Širom sve županije razsijani su veliki mašeti, stećci, starodavni hrvatski nadgrobnni spomenici, te pokazuju, da je njегда župa bila dobro napučena. Po uredbi bosanske države, županija *Imotska* bi sdružena bosanskoj kraljevini, a kašnje zapade Stjepana Hercega, u XV. vjeku, dokle ju i njemu oteše Turci i održaše do god. 1717. Od tada mletačka i kašnje austrijska.

Gradovi.

1. *Imota*, *Imotski*, glavni grad županije, kojoj ime dade, sagradjen je povrh vrletnih klisura, nad jezerom sa južne strane. Grad bijaše dosta velik i jak, jakim kulama i debelim ogradama. Godine 1503. uzeše ga Turci, ali ugarsko-hrvatski kralj Matijaš, buduć uzeo Jajce u Bosni, u primirju s Turcima ovi mu ga moradoše povratiti. Malo kašnje opet pade u turske šape, i oni s južne strane kosimice k polju zasnovaše varoš, koju kašnje Mletčani razkriliše i razprostraniše. Mletčani potjeraše godine 1717. Turke iz grada i

sve krajine. Oni držahu u tvrđavi dobru stražu do pada skupnovlade; kašnje, razoružana, cjelokupa se održa do malo godina nazad; ali od nekog vremena, bez prestanka se obara.

2. *Proložac*. Na sjevero-zapad od Imotskoga, u selu Proložcu, imotske občine, nad potokom i mostom „Šarampov“, povrh strmih klisura s jedne i druge strane vide se ostanci zidovâ starih utvrda. Cienimo, da su staroga grada Proložca, koji po ugovoru Turci moradoše predati kralju Matijašu zajedno sa Imotskim 1503.

3. *Čačvina*. S iztočnog kraja sinjskoga polja, s lieve strane rieke Cetine, nad selom Čačvina u sinjskoj občini, diže se zašiljeno visoko brdo, a povrh njegovih vrletnih klisura visi se stari grad Čačvina, za kojim se najprije Turci polakomiše i potražiše od Stjepana Hercega god. 1466.

Grad je možda u davnija vremena pripadao županiji cetinskoj, ali rad naravnih medjaša rieke stavismo ga u imotsku. On je i kašnje bio hrvatskih bana, dokle god. 1466. ote ju Stjepan Herceg banu Pavlu Šperančiću. Turci ga zaposjedoše kada i Sinj, god. 1536., i održaše do god. 1686. Donekle ga Mletčani stražiše, pak zapustiše. Kako je na osamljenoj visini, tako ga često gromovi udaraju i ruše, te danas samo preostaju visoke razvaline kulâ i ogradâ.

Radobolje — Radobilia.

Između imotske i poljičke županije s lieve strane rieke Cetine stere se stara gospoština, *parochia* spljetske biskupije, koju Farlati nazivlje *Comitatus Radobiglie*. (Illyr. Sac. III. 13.) Danas zauzimlje sela Blato, Kreševo i Katuni, a u davnija vremena cienimo, da su joj pripadala Žeževica i Zagvozd do briega „Turija“.

Kada je uzpostavljena bosanska kraljevina, onda je njoj pripadalo Radobolje, i kralj Tvrdko god. 1382., poveljom iz Bobovca 3. travnja, povrati gospoštinu Vukcu Nenadiću (Manuale della Dalmazia 1875. 146.). Kašnje kralj Ostoja god. 1408. darova *Duarum cum Provincia Radobile* knezu kapetanu Jurju Vučiću (Bullettino di archeol. e stor. 1884. No. 12. 188.). Napokon ju prisvoji Stjepan Herceg sa ostalim zemljištem s lieve strane rieke Cetine od bana Pavla Šperančića i sagrađi tvrđavicu nad selom Katuni za obranu.

Gradovi.

1. *Zadvarje — Dveri — Duare*. Na ljutu klancu, gdje strmim klisurama završuje na zapadu planina Biokovo, i izpod *istih*, od pada Gubavice naglo se valja rieka Cetina k Omišu, stoji čuvar tvrđava Zadvarje, koju spominje bosanski kralj Ostoja god. 1408. Turci ju uzeše kada i ostale po Cetini i održaše do 1651. Kašnje višekrat preotimana od naših i Mletčana, dokle ju karlovačkim mirom Mletčani zapustiše.

U jug od sadanjega varoša Zadvarja, omiške občine, pri planini još se uzdrže zidine staroga grada i jaka kula prama iztoku.

2. *Radobolja*. Na sjeveru selu Katuni više župne crkve, kod kuća Rubića i Divića u omiškoj občini; na oblu humku vide se ostanci temeljâ oble tvrdjave. Jesu li od kojeg staroga grada? nije poznato; valja da su barem od one tvrdjave, koju Stjepan Herceg u tom selu sagradi god. 1457. (Ljubić. Ogledalo knjiž. I. 265.)

3. *Viseć*. Rieka Cetina od Omiša u iztok brodljiva je za 5 kilometara do starih Kačića mliništâ, danas gosp. Radmana. Nad tom mlinicom s lijeve strane rieke diže se visoko brdo i na vrh njega vide se ostanci i temelji staroga grada Viseća, koji god. 1404. kralj Ostoja oduze vojvodi Klešiću, a god. 1444. Herceg Stjepan sa Omišom pridruži Hercegovini, a njegovi sinovi prodadoše Mletčanim koji ga održaše do karlovačkoga mira, pak zapustiše.

Gorska župa.

Iza planine Biokova na sjever pruža se duga ravnica preko dvadeset kilometara od Vrhgorca na iztok, do brda Turije na zapadu, koje ju razstavlja od Zagvozda. omiške občine. Ta ravnica bez polja, mršava i kamenita, zatvorena je sa svih strana visokim planinama: od iztoka i sjevera nad selim Zavojane, Kozica i Župa a od zapada i juga Biokovo sa njegovim ograncim do Vrhgorca. Između županija: od iztoka neretvanske Rastočke, od juga Mokre ili Makarske, od zapada Radobolja i poljičke, a od sjevera imotske. Nebi se moglo znati, kojoj je od tih županija u staro doba mogla pripadati, pošto je od svih jednako i razmjerno odstranjena i osamljena; nu, ako i kašnje, postade posebnom i nazva se *Gorskom župom*. Spominje ju listina srbskoga kralja Stjepana Prvovjenčanoga (Daničić, Riečnik I. 216.), kašnje kralj bosanski ju darova Jurju Vučiću i braći mu god. 1408. *transalpinam dictam gorscam Zupam cum omnibus juribus et territoriis* (Buletino di archeologia e storia Dalm. 1884. No. 12. 189.). Na zapadnjem kraju gorske župe nalazi se mjesto *Vrdovo*, *Vrdô*, *Vrdol*, gdje za turskoga vladanja stanovaše župnik za službu puka ostalih sela prostrane župe. Po karlovačkom miru puk iz Hercegovine napući različita sela i ustroji veći broj novih župa. Vrdovo ostade posebno, i, za uspomenu siela staroga župnika, prozva se *Župom*, kako se i danas zove, imotske občine.

Grad.

1. *Vrhgorac*. Na iztočnom kraju gorske župe stoji Vrhgorac, tvrd grad na klisurastu briegu, nad današnjim varošom. Turci ga zaposjedoše sa ostalom Hercegovinom pri svrhi XV. vieka i održaše do god. 1690. Tad ga naši osvojiše i Mletčani održaše do pada skupnovlade, 1797. Grad je sličan ostalim srednjih doba, visokom ogradom opasan, a unutra mu velika kuća i razne omanje kule.

Paganija neretvanska.

Opisujuć hrvatske županije u Dalmaciji nemožemo izostaviti one neretvanskih Pagana:

a) jer su one dobrim dielom u sadanjoj Dalmaciji;

b) jer su neretvanski Pagani svedjerno u stara vremena slagali sa Hrvatima, š njima bili u savezu i napokon sdruženi s hrvatskom državom pod kraljem P. Krešimirom velikim od polovice XI. vieka;

c) jer cienimo, da na početku Hrvati napučiše te županije, te se kašnje sa Neretvanim sdružišu u nezavisnu državu.

Const. Porf. u X. vieku pripovieda, kako su Hrvati zapremili zemlju do rieke Cetine, ali on razumi jedino pokraj mora, od ušća Cetine do Istre, dok on isti priznaje, da su u gorskoj Dalmaciji i preko rieke Cetine k Neretvi bile hrvatske županije Livanjska i Imotska. Tamo nije bilo dubokih rieka ni visokih planina, koje su mogle zaustaviti hrvatski narod, da se ne prospe po ravnicam plodne i pitome Neretve, a kako su prvi došli, tako su morali prvi neretvanske ravnice zaokupiti. Kašnje, kada su se Srbi doselili i iste ravnice napučili, te se u posebnu državu uredili, kao suplemenjaci slišu se s Hrvatima i uredišu neodvisnu državu Neretvansku. S toga cienimo, da su se Neretvani slagali s Hrvatima, u prijateljstvu i savezu bivali, te se s hrvatskom državom sdružili. Neretvanska Paganija pružala se uz more na suhu od ušća Cetine rieke do utoka rieke Neretve u more, na otoče Brač, Hvar, Korčulu, Mljet i Lastovo, s desne strane rieke Neretve do utoka rieke Rame, te s desne strane iste, iznad Duvna k Livnu do livanjske i imotske županije. U X. vieku po Const. Porfir. neretvanska država bijaše razdieljena na tri županije: makarsku, duvanjsku i rastočku.¹

I. Županija Mokra.

Ova se župa sterala uz morsku obalu od ušća rieke Cetine do vrela Žrnovice izmedju primorskih sela Gradca i Bačine u gornjem primorju.

Gradovi.

Županija je imala sliedeće gradove:

1. *Mokar, Makar, Makarsku* na razvalinam latinskoga grada *Mucru*, od donje Luke sadanjega varoša k selu Makru, višeokrat rušen, napokon ga Turci god. 1499. razkopaše iz temelja.²

(Nastavit će se.)

¹ Upozoriti nam je ugledne čitaocce na ono, što piše o Paganiji veleuč. gosp. prof. Vjekoslav Klaić u knjizi „Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati“. (II. str. 164—167.) Op. Ured.

² Obširnije piše o Makru i Makarskoj veleuč. gosp. prof. Vjekoslav Klaić. (N. dj. II. strana 168—169.) Op. Ured.